

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 29

Заснований в 1996 році

Рівне – 2004

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.**Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 29. — Рівне: РДГУ, 2004. — 157 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор:**

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 28.05.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 10.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛЯ ЯК СУБ'ЄКТА ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Резюме. Стаття присвячена аналізу тенденцій розвитку сучасної освіти та їх впливу на систему підготовки педагогічних кадрів. Розкрито зміст структурних компонентів готовності вихователя до інноваційної педагогічної діяльності. Обґрунтовано наповнення педагогічним змістом поняття “суб'єкт інноваційної діяльності” як характеристики кваліфікації вихователя. Визначено умови формування майбутнього вихователя як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності.

Ключові слова: тенденції розвитку сучасної освіти, інноваційна педагогічна діяльність, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, суб'єкт інноваційної педагогічної діяльності.

Постановка проблеми. За своїм змістом, формами і методами освіта не є незмінним феноменом. Адже весь час їй доводиться реагувати на нові цивілізаційні виклики, нові суспільні реалії, враховувати тенденції, перспективи розвитку людства, національного буття конкретного народу. Однак оновлення освітньої практики часто відставало від темпів цивілізаційного розвитку, соціальних вимог до неї. Тривалий час, особливо на ранніх етапах розвитку людства, ця проблема була не настільки гострою, як в індустріальну і постіндустріальну (інформаційну) епоху. Особливо актуалізувалася вона у другій половині ХХ століття, що було зумовлено колосальним проривом у науково-технічному розвитку, що радикально змінювало традиційні уявлення про світ, життя, його цінності, майбутнє людської цивілізації.

Між існуючою на той час системою освіти і новими умовами життя виник розрив, який відомий американський учений Філіп Кумбс вилучив як кризу освіти в тогочасному світі [14, 10]. На той час припадає поява багатьох публікацій, в яких піддавався критичному аналізу стан освіти в окремих країнах і світі загалом. Розгорталися дискусії про нові цілі освіти та шляхи її розвитку. У багатьох країнах було прийнято державні програми реформування освіти

На сучасному етапі стає очевидним те, що традиційна школа, орієнтована на передачу знань, умінь і навичок, не встигає за темпами нарощування знань. А значна частина знань, які освоюють діти в сучасній школі, була здобута людством 200-400 років тому. Сучасна школа недостатньо розвиває здібності, необхідні її випускникам для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Головними недоліками традиційної системи освіти є породжені нею невміння і небажання дітей вчитися, несформованість ціннісного ставлення до власного розвитку і, як наслідок, ціннісного ставлення до освіти.

Подолання кризи сучасної освіти може відбуватися за рахунок того, що вона почне інтенсивно змінюватися відповідно до вимог часу або паралельно із традиційною освітньою системою буде формуватися принципово нова система загальної освіти, яка поступово замінить застарілу.

Найзнавшою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Терміни “інноваційне” і “традиційне” (нормативне) навчання запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978), який звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості та до розвитку її пізнавальних можливостей [21]. Інноваційне навчання трактувалось у ній як процес і результат такої навчальної та освітньої діяльності, яка стимулює новаторські зміни в існуючій культурі, соціальному середовищі. Воно орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, здатність до спільних дій у нових ситуаціях.

Зміни характеру навчання в сучасному світі відбуваються в контексті глобальних освітніх тенденцій (мегатенденцій), серед яких найпомітнішими є:

- масовий характер освіти та її неперервність як нова якість;
- значущість освіти як для індивіда, так і для суспільства;
- орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості;
- орієнтація навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття.

Отже, усі ці тенденції свідчать, що головною функцією освіти є розвиток людини. Реалізуючи її, освіта має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості для здобуття таких знань, навичок, досвіду:

- знань про людину, природу і суспільство, що забезпечують формування наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутньої практичної діяльності;
- досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної та трудової діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних і гігієнічних умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті для участі у суспільному виробництві, продовженні освіти та самоосвіти;
- досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу;

– досвіду суспільних і особистісних відношень, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім'ї і планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства.

Співзвучною цим положенням є думка академіка І.А.Зязюна, який доводить, що смислом і метою сучасної освіти повинна стати “людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом. ... Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини” [1, 12].

Докорінна зміна традиційного способу життя породжує нові вимоги, які примушують людину краще розуміти іншу людину і світ загалом. З урахуванням цього, один із керівних діячів Європейського Союзу Жак Делор у доповіді “Освіта XXI століття” Міжнародній комісії ЮНЕСКО (1996) пріоритетні завдання сучасної освіти вбачав у тому, щоб навчати навчатися, навчати працювати, навчати співіснувати, навчати жити [9].

Навчати навчатися полягає у формуванні вміння оволодівати та оперувати найрізноманітнішою інформацією. Динамічні зміни, спричинені науковим прогресом і новими формами соціально-економічної діяльності, зумовлюють необхідність поєднання широких загальнокультурних знань з можливістю глибокого опанування обмеженої кількості дисциплін.

Навчати працювати – це забезпечувати не тільки здатність ефективно оволодівати професійними навичками, а й вміння знаходити вихід у найнепередбачуваніших виробничих ситуаціях, вміння співпрацювати в колективі, співвідносити себе з конкретними фаховими ролями та ефективно їх виконувати.

Навчати співіснувати – це прищеплювати й розвивати таланти до налагоджування соціальних, дружніх та родинних стосунків, виховувати здатність до емпатії, персоніфікованих взаємин з іншими людьми, розвиваючи знання про їх історію, традиції, образ мислення.

Навчати жити полягає в утвердженні цілісного світогляду і світосприйняття, допомогти віднаходити особистісний сенс життя, досягати моральної та духовної зрілості, ставати відповідальним як за особисту долю, так і за долю загалом.

Таким чином, суспільству майбутнього все більшою мірою будуть потрібні люди, які володіють знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, здатністю до адаптації, моральністю, відповідальністю, самореалізацією особистості, свободою вибору, розумінням суспільних явищ тощо.

Мета нашої статті – розкрити структурні компоненти інноваційної педагогічної діяльності, виявити наповнення педагогічним змістом поняття “суб'єкт інноваційної діяльності” як характеристики кваліфікації вихователя, визначити умови формування його як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності в контексті тенденцій розвитку сучасної освіти.

Становлення оновленої освіти передбачає як наявність природних процесів розвитку педагогічної практики, так і цілеспрямованого управлінського впливу на систему підготовки педагогічних кадрів до професійної діяльності.

Незадоволеність якістю освіти в реально існуючій практиці, усвідомлення необхідності реформування роботи освітньо-виховних закладів викликає потребу в пошуках шляхів оновлення професійної підготовки вихователя. Особливо значущим у цих умовах є формування компетентності спеціаліста, його особистісно-професійних якостей, здатності жити і працювати в інноваційному режимі: прийняти і зрозуміти нове, оволодіти інноваційною ситуацією.

Інноваційна діяльність пов'язана з готовністю педагога до розробки і впровадження педагогічних новацій в навчально-виховний процес.

Система загальної освіти розвивається у напрямках її диференційованості, гуманітаризації, варіативності, інтегрованості освітніх програм. Це супроводжується суттєвими позитивними змінами в педагогічній теорії та практиці: розробляються різні варіанти змісту освіти, використовуються можливості сучасної дидактики у підвищенні ефективності освітніх структур; ведуться наукові розробки і практично обгрунтовуються нові педагогічні ідеї та технології.

При цьому стає важливою організація свого роду “діалогу різних педагогічних систем і технологій навчання”, апробування в практиці як нових форм, існуючих у державній системі освіти, так і цілісних педагогічних систем минулого [18, 23].

Однак недостатня готовність педагогів прийняти і реалізувати нове значно знижує результативність новітніх технологій, які впроваджуються в освітній процес.

В науково-педагогічній літературі відображені різні напрями дослідження інноваційної діяльності: педагогічна діяльність як творчий процес, що є основою для становлення і розвитку інноваційної діяльності (В.Загвязинський, І.Зязюн, В.Кан-Калик, С.Сисоєва, М.Ярмаченко), особливості інноваційних явищ у сучасній системі освіти (М.Бургін, М.Кларін, В.Паламарчук, Л.Подимова, С.Поляков, М.Поташник, О.Савченко, В.Сластьонін, Н.Юсуфбекова), управління інноваційними процесами в освіті (Л.Даниленко, В.Лазарєв, П.Третьяков, О.Хомєрики, Т.Шамова), формування педагога інноваційного спрямування (Н.Клокар, О.Козлова, К.Макагон, І.Протасова та ін.).

Готовність педагога до впровадження нового в освітній процес значною мірою визначається тією базою, яка закладається в період його вузівського навчання.

На початку 90-х років у педагогічній освіті помітно інтенсифікувалися інноваційні процеси. Все

більшого визнання отримує ідея особистісно-орієнтованої освіти, внаслідок чого відбувається перегляд мети педагогічної освіти.

Сучасна освітня практика пред'являє якісно нові вимоги до педагогів, що вимагає зміни системи їх підготовки до професійної діяльності. Дана система має співвідноситися з тенденціями розвитку сучасної системи освіти.

У зв'язку з цим розробляються нові технології вузівського навчання, вивчається проблема підготовки студентів до вироблення власної позиції щодо педагогічних інновацій, аналізуються інноваційні підходи до педагогічної освіти. Однак низка проблем підготовки майбутніх вихователів до роботи в інноваційному режимі розроблена недостатньо повно.

Результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що в процесі вузівського навчання повинен здійснюватися перенос акцентів з навчальної діяльності на перетворюючу, на реалізацію інноваційності, що визначає процес професійного становлення майбутнього вихователя як суб'єкта інноваційної діяльності.

Для суб'єкта інноваційної діяльності характерна його діяльна самосвідомість, тобто розуміння своєї особистої ініціативи як суб'єктивно можливої і основи власного існування, яка суспільно приймається. Суб'єктність – це єдність цілепокладання і цілездійснення в одній особі. Суб'єкт є діяч, здатний до вибору типу діяльності, конкретної ролі для себе серед інших суб'єктів, до вироблення власних цілей і засобів для їх досягнення. Його відрізняють впевненість, прагнення розширювати межі реальної незалежності і компетентності. Одночасно суб'єкт є носієм і автором внеску в певну спільну діяльність, партнером у міжособистісних стосунках.

Обґрунтування системи педагогічних умов, що забезпечують професійну підготовку майбутнього вихователя як суб'єкта інноваційної діяльності, вимагає виявлення змісту структурних компонентів готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

Структуру готовності вихователя до інноваційної педагогічної діяльності ми розглядаємо як сукупність чотирьох взаємопов'язаних структурних компонентів, наповнених якісними характеристиками і показниками.

1. Мотиваційний компонент. Виражає усвідомлене ставлення вихователя до інноваційних технологій та їх ролі у вирішенні актуальних проблем сучасної педагогічної освіти.

2. Когнітивний компонент. Об'єднує сукупність знань вихователя про суть і специфіку інноваційних освітніх технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь і навичок із застосування інноваційних педагогічних технологій в структурі власної професійної діяльності.

3. Креативний компонент. Виражається в оригінальному вирішенні педагогічних завдань, імпровізації, експромті.

4. Рефлексивний компонент. Характеризує пізнання й аналіз вихователем явищ власної свідомості та діяльності.

Мотиваційний компонент готовності до інноваційної діяльності є тим стрижнем, навколо якого конструюються основні властивості і якості педагога як професіонала. Пояснюється це тим, що мотиваційний компонент виконує регулятивну функцію в процесі підготовки педагога до інноваційної діяльності.

Проблема мотиваційної готовності, сприйнятливості до педагогічних нововведень є однією з центральних у підготовці учителя, оскільки лише адекватна цілям інноваційної діяльності мотивація забезпечує гармонійне здійснення цієї діяльності і саморозкриття особистості педагога.

Виявлення рівня особистісної значущості окремих мотивів визначається в процесі вивчення постановки педагогом цілей і процесу їх динаміки в професійній діяльності. По вивченню цілей можна судити про зміни в мотивації, характер прагнень педагога на тій чи іншій стадії професійного становлення, спрямованість його професійної позиції

Провідним мотивом будь-якої діяльності є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси педагога, орієнтованого на застосування інноваційних освітніх технологій, концентруються навколо:

- 1) потреби у науковому розумінні різноманітних аспектів особистісної орієнтації освіти;
- 2) потреби в осмисленні власного досвіду, ступеня ефективності педагогічної діяльності, формування своєї позиції щодо змін парадигми освіти;
- 3) потреби використовувати знання у власній практичній діяльності при застосування педагогічних інновацій.

Мотивація особистості педагога обумовлена його професійною спрямованістю, що включає ціннісні орієнтації, мотиви, цілі, ідеали. Спрямованість особистості педагога виявляється у всій його професійній життєдіяльності та в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття і логіку поведінки.

Позитивна мотивація до інноваційної діяльності проявляється через задоволення особистісних і професійних потреб педагога, як-от: створення і застосування нового, підвищення педагогічної майстерності, подолання професійних труднощів. А звідси, визначається насамперед єдиним важливим мотивом особистісного і професійного самоствердження педагога у новій для нього діяльності.

Педагоги за своєю природою схильні до змін, але й не позбавлені консерватизму. Вони по-різному дивляться на нове, на зміни, тобто займають різні позиції стосовно педагогічних інновацій. За даними сучасних соціологічних досліджень, лише 8% педагогів працюють як новатори, кожний п'ятий педагог зорієнтований на звичні способи діяльності і з недовірою ставиться до інновацій. Можна зробити припущення, що до ідеї про необхідність інноваційної діяльності педагог повинен прийти через незадоволеність власною професійною

діяльністю у межах традиційного педагогічного процесу. Тільки випробувавши себе в різних моделях навчання й виховання, педагог може обрати ті методи, прийоми, способи роботи, які адекватні його особистісній і професійній спрямованості.

Показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності виступають:

- пізнавальний інтерес до інноваційних педагогічних технологій;
- особистісно-значущий смисл застосування інноваційних педагогічних технологій.

Когнітивний компонент особистісної готовності педагога до інноваційної діяльності характеризується сформованістю необхідних знань, умінь, навичок. Ця складова являє собою результат пізнавальної діяльності і характеризується об'ємом знань (ширина, глибина, системність), стилем мислення педагога, а загалом є орієнтувальною основою діяльності.

Рівень інформованості педагога про інноваційні технології характеризується об'ємом знань у цій галузі. Знання збагачує власне бачення проблематики педагогічної інноватики, виступає необхідною умовою постановки і вирішення професійних проблем у відповідності з особистісними потребами та інтересами.

Уміння передбачають свідоме оволодіння діяльністю. Дослідження Н.В.Кузьміної засвідчило відповідність структури діяльності педагога структурі його особистості [13]. Виокремлюють п'ять інваріантних компонентів у структурі педагогічної діяльності. В структурі особистості педагога їм відповідають п'ять груп професійних умінь:

- 1) гностичні (уміння добувати, поповнювати і розширювати свої знання, вивчати особистість дитини, а також свою власну);
- 2) проектувальні (здатність планувати навчальний процес у відповідності з такими чинниками, як: цілі навчання, урахування психологічних закономірностей, визначення оптимальних видів, методів, прийомів професійної діяльності, уміння планувати позакласну роботу);
- 3) конструктивні (уміння обирати оптимальні прийоми і способи навчання, форми роботи, відбирати і дозувати навчальний матеріал, визначати характер керівництва процесом учіння);
- 4) організаційні (здатність організовувати свою діяльність і діяльність дітей у відповідності з цілями навчально-виховного процесу);
- 5) комунікативні (уміння використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин між учасниками педагогічного процесу, застосовувати техніку акторської майстерності, попереджувати і долати конфлікти, створювати комунікативну мережу занять).

Оскільки інноваційна діяльність пов'язана з педагогічними дослідженнями, то показниками сформованості даного компонента готовності виступають:

- методологічні знання (вміння сприймати дійсність з позицій системного підходу, сформованість загальнонаукових категорій);
- загальнотеоретичні й методичні знання (знання принципів і методів педагогічного дослідження, володіння конкретними дослідницькими вміннями);
- вміння, необхідні для успішного застосування інноваційних педагогічних технологій (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаційні, комунікативні);
- педагогічний досвід (учителя, вихователя) з позитивними результатами.

Перш ніж звернутися до інноваційної діяльності, педагог повинен професійно самовизначитись, тобто усвідомити норми, модель своєї професії і співвіднести себе з нею [5].

Творчі складники інноваційної діяльності викликають необхідність формування креативного компонента готовності до неї. Креативність розвивається в процесі засвоєння того, що вже було накопичено, а потім здійснюється зміна, перетворення існуючого досвіду педагога. Серед важливих особистісних та професійних умінь і якостей значне місце посідає установка вихователя на розуміння нового та його створення, нетрадиційний підхід до структурування навчально-виховного процесу, вміння творчо вирішувати питання, які виникають у педагогічній взаємодії з вихованцями, колегами, батьками дітей.

Особливо важливими є характеристики поведінки вихователя, пов'язані з розвитком креативності вихованців, оскільки в кінцевому рахунку не знання і не окремі вміння забезпечують розвивальний ефект, а їх втілення і реальна поведінка.

В роботах американського дослідника креативності Е.Торренса виокремлюються чинники поведінки педагога, що позитивно впливають на розвиток означеної якості у дітей [22]:

- 1) визнання цінності творчого мислення;
- 2) розвиток чутливості дітей до стимулів оточення;
- 3) вільне маніпулювання об'єктами та ідеями;
- 4) уміння дати конструктивну інформацію про творчий процес;
- 5) уміння розвивати конструктивну критику, але не критиканство;
- 6) заохочувати самоповагу;
- 7) розсіювати почуття страху перед оцінкою тощо.

Психолого-педагогічні дослідження (Л.Подимова, В.Просецький, В.Сластьонін та ін.) довели, що креативність педагога виникає на основі наслідування досвіду, концепції, ідеї, окремого прийому, формі, методу з поступовим зменшенням питомої ваги наслідувального компонента і, отже, послідовним зростанням

питомої ваги творчого компонента педагогічної діяльності. Схематично цей процес можна представити таким чином: наслідування, копіювання → творче наслідування → наслідувальна творчість → справжня творчість.

Виокремлюють такі рівні педагогічної творчості:

1. Творчість у широкому розумінні – відкриття нового для себе, тобто виявлення педагогом варіативних нестандартних способів вирішення завдань. На цьому рівні здійснюється перехід від алгоритмізованих, стереотипних прийомів до суб'єктивно нових.
2. Творчість у вузькому розумінні – відкриття нового і для себе і для інших, новаторство.

За нашими даними порівняльного аналізу творчих і нетворчих вихователів, у першій категорії освітан краще розуміння себе, більш висока самоповага, адекватна самооцінка, сильний зв'язок між такими підструктурами самосвідомості, як знання про себе, ставлення про себе, задоволеність своєю професійною діяльністю. Але творчий, конструктивний педагог – не зовсім те ж саме, що педагог з високим інноваційним потенціалом. Інтерес до новацій може співіснувати із спрямованістю не на розвиток вихованця, а на інші зовнішні цілі: підвищення престижу в очах адміністрації, колег, батьків вихованців, задоволеність від володіння “модними” методиками тощо.

Факт спрямованості, зацікавленості педагога інтересами тих чи інших учасників педагогічного процесу в психології називають особистісною центрацією педагога (О.Б.Орлов). Виокремлюють 6 центрацій:

- 1) бюрократична особистісна центрація педагога (на адміністрацію навчального закладу);
- 2) конформістська особистісна центрація педагога (на колегах);
- 3) авторитетна особистісна центрація педагога (на батьках);
- 4) егоцентрична особистісна центрація педагога (на своїх особистих інтересах і переживаннях);
- 5) методична особистісна центрація педагога (на засобах навчання та виховання);
- 6) гуманістична особистісна центрація педагога (на інтересах дитини).

За нашим глибоким переконанням, лише гуманістична центрація (можливо у поєднанні з іншими значущими сферами педагогічного процесу) може виступати умовою відповідності нововведення дійсній меті навчання та виховання.

Ідея центрації дозволяє зрозуміти, пояснити причини психологічних бар'єрів, що виникають у педагогів при нововведенні.

Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності виявляється через наступні показники: відкритість щодо педагогічних інновацій; гнучкість, критичність мислення; творчу уяву.

Важливим і необхідним компонентом у структурі готовності педагога до здійснення інноваційної діяльності є рефлексивний компонент. Виокремлюються такі рефлексивні процеси: саморозуміння і розуміння іншого; самооцінка і оцінка іншого; самоінтерпретація і інтерпретація іншого.

В сучасних дослідженнях звертається увага на розвиток рефлексивних механізмів мислення педагога як однієї з важливих умов усвідомлення, критичного аналізу і конструктивного вдосконалення власної діяльності.

Здатність людини рефлексивно поставитися до самої себе і до своєї діяльності є результатом освоєння (інтеріоризації) особистістю соціальних відношень між людьми. На основі взаємодії з іншими людьми, коли людина прагне зрозуміти думки і дії іншого, вона виявляється здатною рефлексивно поставитися і до самої себе. Отже, пошук, освоєння і застосування вже відомих педагогічних інновацій, аналіз одержаних результатів і власного індивідуального стилю роботи можуть привести до створення самим педагогом нових інноваційних освітніх технологій як виду діяльності.

Процес рефлексії індивідуальний. Активізація рефлексивної позиції пов'язана з орієнтацією педагога на саморозвиток. Джерелом цього процесу виступає система усвідомлених педагогом протиріч у професійній діяльності, саме тому необхідно створювати в навчально-професійній діяльності такі ситуації, які актуалізували б рефлексивну позицію, формували позитивне самосприйняття, стимулювали процеси самоствердження.

Показником рефлексивного компонента в структурі готовності до інноваційної педагогічної діяльності виступає сформованість рефлексивної позиції (характер самооцінки вихователем себе як суб'єкта інноваційної діяльності).

Професіоналізація педагога і входження його в інноваційний режим роботи неможливі без творчого самовизначення, де головну роль відіграє вибір гідної мети еквівалента бажання до самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку, коли критерієм стає якість освіти.

Як суб'єкт діяльності при розв'язанні різних її завдань вихователь може виконувати різні функції. На основі концептуального аналізу підходів у визначенні феномена діяльності ми виокремлюємо функції суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності. Як суб'єкт інноваційної педагогічної діяльності майбутній вихователь повинен:

1. Розуміти місце і роль інноваційної діяльності в освітній практиці, її зв'язок з навчально-виховною діяльністю.
2. Мати інтерес до пошуку способів удосконалення своєї професійної діяльності.
3. Знати інноваційні методи навчання й виховання і розуміти ідеї, що лежать в їх основі.
4. Уміти вивчати досвід педагогів-новаторів.
5. Уміти критично аналізувати навчальні програми, технології, дидактичні засоби навчання.
6. Уміти розробляти і обґрунтовувати інноваційні пропозиції щодо удосконалення педагогічного процесу.

7. Уміти ставити цілі експериментальної роботи і планувати її.
8. Уміти аналізувати хід і результати впровадження нового в навчально-виховних процес.

В руслі досліджуваної проблеми є підстави зробити висновок, що основним завданням професійно-педагогічної підготовки є забезпечення студентів засобами реалізації відповідних функцій суб'єктів інноваційної діяльності і формування вміння застосовувати ці засоби в практичній діяльності.

Процес професійної підготовки вихователя як суб'єкта інноваційної діяльності є специфічною складовою професійного становлення майбутніх вихователів, який знаходиться під впливом загальних як об'єктивних, так і суб'єктивних умов. Об'єктивні умови, які не залежать від свідомості об'єктів педагогічної системи і які визначають професійне формування майбутнього вихователя загалом і як суб'єкта інноваційної діяльності зокрема, пов'язані з реальною системою професійної підготовки студентів у педагогічному вузі. До їх числа ми відносимо:

- професійно-педагогічну спрямованість підготовки;
- зміст навчально-виховного процесу;
- єдність і взаємозв'язок навчального і практичного аспектів підготовки.

Суб'єктивні умови, які впливають на професійне становлення майбутніх вихователів, – це особистісні передумови оволодіння професійно-педагогічною діяльністю. До таких умов належать:

- інтелектуальні здібності;
- педагогічні здібності і вміння (гностичні, проєктивні, конструктивні, організаторські, комунікативні);
- професійно-педагогічна спрямованість особистості;
- власна активність в оволодінні майбутньою професією.

Перераховані об'єктивні та суб'єктивні умови є необхідними, але недостатніми для професійної підготовки вихователя як суб'єкта інноваційної діяльності. Слід виокремити специфічні умови, що забезпечують ефективність даного процесу. Ми вважаємо, що специфічні умови в контексті нашого дослідження значною мірою визначаються інноваційними тенденціями в освіті та інноваційною діяльністю вихователя в освітній практиці.

Професійна підготовка вихователя як суб'єкта інноваційної діяльності буде успішною, якщо будуть дотримуватися наступні специфічні педагогічні умови:

1. Інноваційні тенденції в освіті знайдуть адекватне відображення в цілях, змісті, методах і організаційних формах підготовки вихователя.
2. Буде розроблена Модель випускника педагогічного вузу з чітким визначенням компонентів інноваційної діяльності.
3. Будуть створені умови для проходження неперервної практики в інноваційних освітніх закладах.

Висновки. Виявлені і проаналізовані тенденції розвитку сучасної освіти визначають якісно нові цілі, зміст і результати навчального процесу в системі професійної підготовки майбутніх вихователів. В контексті нової освітньої парадигми у відповідності з тенденціями розвитку сучасної практики освіти, актуальною є підготовка вихователя до інноваційної діяльності, починаючи з вузівського періоду навчання.

Дана стаття не претендує на всебічний розгляд проблеми підготовки педагога до інноваційної діяльності. Ряд аспектів потребують подальших наукових досліджень, зокрема: теоретико-методологічні проблеми педагогічних інновацій; визначення оптимальних шляхів підготовки майбутніх вихователів до інноваційної діяльності, а саме: процесуального компоненту їх готовності до інноваційного навчання; виявлення характеру взаємозв'язків фахової та психолого-педагогічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти різних рівнів акредитації тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної школи. – 2000. – №1. – С.12-13.
2. Клокар Н.І. Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: Автореф.дис. ... канд.пед.наук. – К., 1997. – 18с.
3. Козлова О.Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 1999. – 92с.
4. Паламарчук В.Ф. Педагогічні інновації: міфи та реалії // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №3. – С.36-40.
5. Поніманська Т.І. Готовність до педагогічних інновацій у гуманістичній педагогіці // Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні. Наукові записки РДПІ. Вип.5. – Рівне, 1999. – С.10-15.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К., 1997. – 367с.
7. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя. – К., 1994. – 187с.
8. Бургин М.С. Инновации и новизна в педагогике // Сов. педагогика. – 1989. – №12. – С.36-40.
9. Делор Ж. Образование: сокровище сокрытое // Университетская книга. – 1997. – №4. – С.26-36.
10. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М., 1987. – 184с.
11. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990. – 144с.
12. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. – Рига, 1995. – 176с.
13. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – М.: Педагогика, 1970. – 114с.

14. Кумбс Ф. Кризис образования в современном мире. – М., 1970. – 127с.
15. Макагон К.В. Формирование готовности педагогов к поисковой деятельности (в теории и практике). – К., 1997. – 40с.
16. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека: Парадигмы, проекции, практики. – М., 2002. – 272с.
17. Поляков С.Д. В поисках педагогической инноватики. – М., 1993. – 64с.
18. Слостёнин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. – М., 1997. – 224с.
19. Хомерики О.Г., Поташник М.М., Лоренсов А.В. Развитие школы как инновационный процесс: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М.М.Поташника. – М.: Новая школа, 1994. – 64с.
20. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. – М., 1991. – 148с.
21. Botkin J.W., Elmandra M., Malitza M. No limits to learning. – N.Y., Oxford, 1979. – 180p.
22. Torrance E.P. Teaching creative and gifted learners // Handbook of research on teaching / Wittrock M.C. (ed.). – N.Y., 1986. – P.67-105.

Резюме. Стаття посвящена аналізу тенденцій розвитку сучасної системи освіти та їх впливу на систему підготовки педагогічних кадрів. Розкрито зміст структурних компонентів готовності вчителів до інноваційної педагогічної діяльності. Обґрунтовано наповнення педагогічним змістом поняття «суб'єкт інноваційної діяльності» як характеристики кваліфікації вчителя. Визначено умови формування майбутнього вчителя як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності.

Ключевые слова: тенденції розвитку сучасного освіти, інноваційна педагогічна діяльність, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, суб'єкт інноваційної педагогічної діяльності.

Summary. The article is devoted to analysis of tendencies of the development of up-to-date education and their influence on the system of the preparation of pedagogical staff. Is disclosed the contents of the structural components of the readiness of pre-school teacher to innovational pedagogical activity. Is substantiated the filling by the pedagogical contents of the concept "subject of innovational activity" as characteristic of the expertise of pre-school teacher. Is determined the conditions of the formation of future pre-school teacher as subject of innovational activity.

Key words: tendencies of the development of up-to-date education, innovational pedagogical activity, readiness to innovational pedagogical activity, the subject of innovational pedagogical activity.

Одержано редакцією 15.04.2004.

УДК: 378. 034

Г.В. БСЛЕНЬКА

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Резюме. У статті представлена модель формування професійної компетентності фахівців дошкільного профілю освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки „бакалавр”. Розкриті завдання та взаємозв'язок основних етапів підготовки фахівця до майбутньої професійної діяльності в умовах вузівського навчання.

Ключові слова: фахова компетентність, етап адаптації, індивідуалізації, інтеграції.

Постановка проблеми. Питання підготовки фахівців дошкільного профілю є одним з найгостріших у системі освіти. Про це свідчать постанови та дії уряду в галузі освіти, освітянські пошуки та зацікавленість громадськості, спрямовані на виведення вітчизняної системи освіти на рівень міжнародних орієнтирів. У світлі окресленої проблеми відбувається розв'язання важливих наукових та практичних завдань у цій галузі освіти. Нові часи і нові діти, що відрізняються нестандартизованою поведінкою і технологізованим характером мислення потребують нової формації педагогів. Першою ланкою в системі освіти є дошкільна освіта, що поряд з сімейним вихованням закладає основи соціокультурного становлення особистості. Тому у суспільстві постійно зростають вимоги до якості фахової підготовки педагогів дошкільного профілю, що зустрічають дитину в її першій освітній інституції – сім'ї та дошкільному навчальному закладі. Необхідність та прагнення вищої педагогічної школи в Україні відповідати сучасним запитам батьків та суспільства зумовили її перебудову.

Проблема перебудови діяльності вищої школи в Україні на межі другого і третього тисячоліття розкрита в роботах ряду авторів. Філософські основи – в роботах В.Андрущенко, Б.Гершунського, С.Гессена, В.Лутай, М.Пахомова та інших [3]. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні – в працях А.Алексюка, О.Вишневого, П.Кононенко, Т.Усатенко [6]. Сутність явищ і процесів сучасної вищої освіти – в роботах Ю.Фокіна [8]. Теоретико-методичні засади перебудови організації навчання у вищих навчальних закладах – в роботах А. Алексюка [1; 2]. Зокрема, ним була розроблена система лекційно-

ЗМІСТ

Вітаємо ювіляра	3
1. Бозуш А.М. Проблеми сімейного виховання дітей у спадщині В.О.Сухомлинського.....	4
2. Кононко О.Л. Самосвідомість у житті дошкільника	6
3. Борисова З.Н. Виховні цінності у формуванні особистості дитини в педагогічній системі А.С.Макаренка	11
4. Золотухіна С.Т. Освоєння історико-педагогічного досвіду як умова формування професійної компетентності сучасного вчителя.....	13
5. Поніманська Т.І. Особистісні пріоритети гуманістичного виховання	19
6. Дичківська І.М. Підготовка вихователя як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності в контексті сучасних тенденцій розвитку освіти	24
7. Бєленька Г.В. Основні етапи формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.....	31
8. Пальчевський С.С. Глобалізація як принцип соціалізації дітей дошкільного віку	35
9. Карпенчук С.Г. Функція педагогічної технології – системотвірна.....	40
10. Машикіна Л.А. Формування професійної компетентності студентів в процесі педагогічної практики	43
11. Розальська Н.В. Деякі аспекти організації та проведення педагогічної практики майбутніх гувернерів у ВУЗі.....	48
12. Ніколайчук Г.І. Підвищення ефективності мовленнєвого розвитку дошкільників	51
13. Леценко Г.П. Наступність у формуванні діалогічної компетенції дітей дошкільного віку та учнів початкових класів і основної школи	54
14. Степанова О.І. Активізація методів роботи з розвитку мовлення дошкільників	58
15. Трусова О.Л. Декоративне мистецтво як засіб формування цілісної естетичної культури	61
16. Горопаха Н.М. Формування у дітей старшого дошкільного віку вмінь навчального співробітництва з педагогом та однолітками.....	65
17. Машиовець М.А. Актуальність проблеми формування уявлень про сім'ю у дітей дошкільного віку	69
18. Богініч О.Л. Готовність батьків до народження дітей	75
19. Маліновська Н.В. С.Ф.Русова: концепція мовної освіти і мовленнєвого розвитку дітей	79
20. Борова В.Є. Коригування звукової культури мовлення дошкільників у програмно-методичних документах	81
21. Самсонюк Н.Ф. Гуманна сім'я – основа самоствердження дошкільника	86
22. Сварковська Л.А. Дослідження фізичної готовності до школи дітей 6 років.....	90
23. Литвиненко С.А. Діагностика готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	92
24. Загородня Л.П., Матвієнко З.Е. Підготовка майбутніх вихователів до реалізації завдань екологічного виховання дошкільників з урахуванням екологічних особливостей регіону	96
25. Зданевич Л.В. Комплексне дослідження процесу адаптації студентів-першокурсників до умов життєдіяльності.....	100
26. Гордій Н.М. Проблема розумового виховання дітей в сім'ї у вітчизняній періодичній пресі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).....	104
27. Фасолько Т.С. Відповідальна поведінка як складова соціальної компетентності дошкільника.....	109
28. Янцур Л.А. Індивідуальні відмінності в розвитку інтересу до зображувальної діяльності у старших дошкільників на заняттях	112
29. Дронова О.О. Образотворча діяльність дошкільників у контексті гуманістичної концепції освіти	117
30. Меналюк Г.Ф. Шляхи забезпечення логіко-математичної компетентності старших дошкільників.....	121
31. Бєлова С.А. Комплексне навчання в теорії і практиці педагогів Бременської школи 20-х років ХХ століття	124
32. Марчук Г.В. Соціальна компетентність дошкільника у структурі особистості.....	127
33. Козлюк О.А. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування дітей старшого дошкільного віку.....	130
34. Косарєва О.І. Психолого-педагогічні моделі вивчення взаємодії батьків і дітей	133
35. Глінчук Ю.О. Виховання дітей у кардіоревматологічних санаторіях України.....	137
36. Герасимчук Ю.О. Педагогічні засоби формування професійно-пізнавальних інтересів у ВУЗі.....	140
37. Врочинська Л.І. Народна казка як засіб виховання гуманної поведінки у старших дошкільників	142
38. Федорова Н.В. Діалогічні засади організації гуманістично орієнтованої педагогічної взаємодії.....	145
39. Онищук І.А. Психолого-педагогічний аспект проблеми інтересу до мистецької діяльності у дітей старшого дошкільного віку.....	148
40. Кравець Л.М. Моделювання процесу розвитку педагогічної рефлексії майбутнього вчителя.....	150
Відомості про авторів	153

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 29

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактори збірника Дичківська І.М., Степанова О.І.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 17.05.2004 р. Підписано до друку 28.05.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 23,48. Обл. вид. арк. 23,83. Замовлення № 33/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 29. — Рівне: РДГУ, 2004. — 157 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 10.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20